

ФІЛОСОФІЯ

УДК 141.319.8

В. В. Лисенкова, доктор філософських наук, доцент

ДО ПИТАННЯ ІМПЕРАТИВНОСТІ ФІЛОСОФСЬКОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

Філософський спосіб життя як система стратегій самоорганізації життєдіяльності мислителя багато в чому регулюється імперативами, які об'єднують у собі внутрішні повеління філософа та соціальні характеристики філософської діяльності. До найважливіших імперативів можливо віднести, як указують дослідження, пізнання в ім'я вдосконалення світу, суспільства, людини та відданість істині; прагнення до мудрості; творчу сутність філософської праці.

Ключові слова: імператив, норми, цінності, філософський спосіб життя.

Актуальність проблеми. ХХІ століття все гостріше ставить питання про осмислення діяльності людини та її наслідків, що виявляє недостатній рівень сучасної культури та масштабності мислення. У зв'язку з цим вплив філософії на суспільні процеси має зростати. Одним із осередків формування філософського знання є філософський спосіб життя. Серед принципів організації останнього можна виділити імперативність.

Аналіз джерел і публікацій. Наприкінці ХХ ст. у соціальній філософії був здійснений ґрунтовний розгляд закономірностей способу життя особистості (І. Бестужев-Лада, Є. Головаха, Л. Гордон, Л. Сохань, Д. Белл, Дж. Берлінер, В. Брант, Г. Райтгофер). На цьому теоретико-методологічному підґрунті згодом почалось формування теорії способу життя, його вплив на розвиток та специфіку прояву особистості (М. Захарченко, Б. Паригін, Г. Сурков, Ф. Клозе, С. Маколл, Ч. Рейч, У. Ростю). Автором у низці публікацій була зроблена спроба окреслити контури концепції філософського

способу життя [1]. Цей ракурс проблеми потребував вивчення такого аспекту, як вплив імперативності на прояви філософського способу життя.

Метою статті є розгляд суттєвих характеристик імперативності філософського способу життя. Останній нами трактується як система стратегій самоорганізації життєдіяльності мислителя, що сприяє розкриттю та втіленню ціннісних пріоритетів, етичних настанов, різноманітних евристичних можливостей його особистості, поширенню філософської культури у суспільстві.

Виклад основного матеріалу. Імперативи, що становлять змістову основу філософського способу життя, вироблялися протягом століть. Вони проходили випробування часом, абсорбувались у світоглядних позиціях кожного мислителя, а потім виявлялись у практичній організації способу життя [2, с. 58]. Філософи прагнули дотримуватись їх як найвищого обов'язку, гуманістичної настанови, часом незважаючи на складні буттєві обставини. Для багатьох це було вимушене, для інших — добровільно-свідоме позбавлення себе навіть мінімальних вигод протягом усього життя і значне скорочення матеріальних потреб, щоб спрямувати всі зусилля на девальвацію різного роду арогатностей, на масштабне зрушення в гармонізації соціокультурних показників. Фактично, більша частина мислителів здійснила філософський подвиг своїм подвижництвом, ціложиттєвим служінням великим ідеям. Безумовно, були й ті, яких солідні зручності й матеріально-соціальні блага не обтяжували. Останні були засобами оптимізації філософської діяльності.

Розглянемо деякі імперативи філософського способу життя.

Пізнання в ім'я вдосконалення світу, суспільства, людини й відданість істині. «Справжні філософи ті, які люблять бачити істину», — казав Платон. Фіхте закликав до того, щоб філософ завжди «виконував своє призначення», сприяючи поглибленню інтелектуального прориву, збільшенню обсягу необхідних знань. У всі часи актуальним було не тільки пізнання законів Універсуму, але й ставлення людини до них. Важливо також було виявляти місце людини у світі, її зв'язки й відносини з іншими людьми. Допитливому дослідникові потрібно співвідносити горизонт своїх можливостей і завдань із постійними змінами в природі, суспільстві й у ньому самому. В. Соловйов, говорячи про «вищі духовні начала», вітав «множинність філософських систем» як необхідну умову розвитку різних особистостей [3]. Вони завжди потребували й потребують зараз відчуття стійкості свого буття [4, с. 12], захищеності від несприятливих впливів природного й соціального середовища. Із безлічі філософських постулатів, роздумів, оповідей, з величезного фонду філософських напрацювань, створених за віки, кожна людина може знайти для себе необхідне одкровення, відповідне трактування для подо-

лання вузькості світогляду, принизливої вульгарності й доморощеного провінціалізму. Індивідуально трактовані цілі й завдання власного життя вимагають підтримки великих любомудрів в усвідомленні правильності сенсожиттєвих проявів, опори на історичні пріоритети в обґрунтуванні моноперсонального сприйняття та оцінки суперечностей буття. Філософи завжди прагнули всіляко впливати на моделювання людського менталітету в певних соціальних і політичних умовах, впроваджувати вищі ідеали прекрасного, обґрунтовувати критерії духу. Без постійно оновлюваних знань, у тому числі в галузі філософії, людина не може організовувати свою діяльність, поліпшувати умови свого існування, будувати систему міжособистісних стосунків, самозмінювати свій духовний світ і фізичний стан. Формуючись протягом століть, філософська культура дедалі більше впливала на розвиток інтелекту, життєві настанови, звичаї, регулювання способу життя й діяльність людства. Навіть зараз, перебуваючи в кризі, філософія не обділена активною увагою людей, ціннісна самоспрямованість яких потребує філософської ерудитської підготовки.

Прагнення до мудрості передбачає складний шлях осягнення світу в його цілісності, набутті різноманітного життєвого досвіду, високої результативності творчості. А. Шопенгауер вважав життєву мудрість за мистецтво прожити легко та щасливо. З ним важко погодитись у цьому: навряд чи можливо прожити легко, бо неминучими бувають різного роду втрати. До них можна поставитись несерйозно, відчужено (коли вдасться) через душевний біль, але то вже буде не мудрість. Проте щастя ситуативне, оскільки суспільні перипетії та пертурбації твердо та навіть жорстоко втручаються в індивідуальне буття. Вони найчастіше не залишають можливості для безтурботного існування. Тільки філософська обізнаність обумовлює усвідомлення необхідності в гармонійних параметрах, як особистих, так і соціальних, переборення мозаїчно-хаотичного, частково скороченого сприйняття світу, розкриває безпідставність ілюзій та ефемерність мріянь. Потяг до збільшення мудрості супроводжує весь життєвий шлях філософа. Потреба все глибше вивчати причинно-наслідкові сенси, духовно-практичні нашарування знань, проникати у сутнісні процеси буття, формулювати своє бачення світу визначає не тільки обов'язковість отримання відповідної освіти, забезпечення феноменальної ерудиції, але й багатоаспектність відчуження повсякденних змін, творчої пильності, оригінальності поглядів і позицій.

Набування мудрості, реалізація себе в ній є основною тенденцією способу життя філософа. Усі інші імперативні підвалини гарантують її масштабність і динамізм.

За твердженням Арістотеля, «життя філософа — найбільш щасливе». І «щастя в тому, щоб без перешкод тренувати свої здібності». Усунення

різного роду завад, які заважають мужнінню духу, створенню умов для досягнення розумової потрібної рівноваги, пробудження творчої сили, оригінальності трактування симптомів проблем, які назріли та ще тільки наближаються, необхідних перетворень — завдання філософського способу життя. На думку А. Шопенгауера, в досягненні мудрості виявляється «якнайвище життя», яке завдяки філософії зможе «подолати моральні та розумові неадаптивності», забезпечити рівномірне примножування інтелектуальних сил, що доходять до апогею, за допомогою «старанної, тяжкої праці». Не останню роль у цьому має зіграти філософський спосіб життя.

Мудрість не тільки суб'єктивно-особова креативна, вона й об'єктивно пріоритетна в очевидній проникності, далекоглядності, концептоозначеності, конгруентності, елітарності інтелекту, творчій актуально-дієвій продуктивності й соціальній значущості.

Славетний гегелівський афоризм «сова Мінерви вилітає в сутінки» орієнтує на те, що мудрість — підсумок довічного спрямування до неї, постійної роботи для її досягнення, відданого дотримання її ціннісної сутності.

За словами Сенеки, мудрість «без радості не буває» через усвідомлення чеснот: мужності, поміркованості та справедливості. Мудрими стають тоді, коли «перетворюється душа» під впливом осягнення філософських істин та надбання життєвого досвіду. «Велич духу» мудреця — «найвище благо» не лише для нього самого, але й, незважаючи на навколишню ворожість та злість, є такою і для інших людей. Праведний спосіб оптимального проживання споборює на філософську мудрість, яка є гносеологічною, аксіологічною, компенсаторною, моральною, праксеологічною та комунікативною. Вона сутнісно заповнена креативом. Первісним початком мудрості є основоположна творча компонента, яка визначає перспективи майбутньої ефективної реалізації, виявляючи неповторність таланту, продуктивність і діапазон самовираження, формує їх багатогранність, протидіє трюїзмам, сприяє новатиці.

Гносеологічність мудрості — у небанальному розкритті проблемності Універсуму, витонченому осягненні гуманістичних основ. Аксіологічність — у проголошенні самосутнісних цінностей, запереченні безвідтінкового бачення світу; компенсаторність — у відшкодуванні загальної дурості, святотатства, лиходійства, посередності, безсоромності та нікчемності. Мудрість компенсує панування суєтності, містить у собі уміння відрізнити гаданість від істини, знімати абсолютизацію емоційно-чуттєвого оцінювання. Її моральна сторона — у філософській спрямованості сенсу життя, життя за гамбурзьким рахунком, котрий пред'являють собі й соціуму і який не кожний витримає. У світі, де не буває надлишків моральності, шляхетна

добросесність мудрості не дозволяє піддаватися розкладницькому впливові цинізму, зосереджує увагу на творчому виконанні етичної законності в будь-якому вчинку.

Комунікативні показники мудрості надзвичайно демонстративні при сучасному «комунікативному голоді», нестачі глибокого змістовного спілкування та одночасному переважанні низької культури, епатуючих манер. Комунікативна культура мудрості орієнтує на почуття міри у спілкуванні, переборенні комунікативної неповноцінності, визначає шляхи до комунікативної респектабельності та пластичності.

Філософський спосіб життя — константа буття культури, яка сприяє творенню, а не руйнуванню, визначає високий ступінь мудрості, надособову самість із її напрямком жити, зберігаючи гідність і під час надзвичайних обставин. В умовах кризи соціокультурної реальності, збільшення духовного вакууму саме філософська мудрість, яка формується, зокрема, й філософським способом життя, допоможе визначитись у заплутаних лабіринтах земного буття.

Творча сутність усієї діяльності філософа розширює діапазон бачення ним світу, відчуття нерозкритих таємниць, споглядання суті суперечностей. Прагнення вийти за рамки звичного, усталеного, епігонства створює нові смисли, змінюючи світ, перетворюючи інтелектуальну обдарованість самого творця. Ще Піфагор орієнтував: «І в словах своїх, і в справах уникай усього банального і звичного», тобто скеровуй сили на оригінальне трактування нормативізму. Творчість — вище призначення людини, що відрізняє її від нижчих біологічних форм. Креативні напруги й пошук сприяють розвитку природних резервів і духовних обдарувань, саме вони зумовлюють осягнення шляхів у створенні нового. Творчий режим найбільшою мірою коректує спосіб життя, ранжирує порядок діяльності, спрямовує його форми. Г. Батищев був схильний розглядати творчість як активність, вважав діяльнісний підхід дещо абсолютизованим, стверджуючи про неможливість звести процес творчості до його вираження у відокремлених від нього результатах — у продуктивності. На його думку, творчість є «розбудовою людини» [5, с. 13], «якщо творчість може відбуватися в гармонійній взаємодії з іншими творчостями, то й філософія покликана, щоб пізнати її, увійти сама всередину такої взаємодії» [5, с. 117]. Антигармонійність способу життя сприяє анулюванню творчого начала та призводить до зростання особистісної незначущості, згасання інтелекту, вузькості подальших перспектив діяльності. У такій ситуації не виникають творча новизна і внутрішнє духовне оновлення, немає змоги протистояти деструктиву, визначати свої завдання на новому етапі існування.

Позитивна соціальна атмосфера сприяє здійсненню всіх етапів творчого процесу: виникненню задуму, створенню плану, втіленню його у відкритті. Усі вони вимагають сміливості думки, відважності позиції у відмові від загальноприйнятого, ігнорування трафарету, прагнення створити нове. О. Пушкін вважав, що сміливість винаходу — це вища сміливість творчої думки. Для неї актуальні: зацікавленість у постійному пошуку, ентузіазм, спрямованість до істини, мужність у доланні перешкод. Усе це базується на гносеологічній спрямованості психіки: захопленості пізнанням, потребі у збиранні знань та інформації, інтуїтивному відчутті значущих проблем, здатності до тривалої зосередженості на них, дарі генерувати ідеї, довго працювати над дозріванням, критичній самооцінці досягнутого, створенні системи аргументів і доказів у правильності утвердження нового. У творчому пориві філософові потрібні: розкутість і гнучкість мислення, легкість і оригінальність асоціювання, внутрішня свобода в розширенні об'єктів пізнання, готовність до ризику в ім'я підготовлюваного відкриття. Допоможуть йому розвинені комунікативні здібності: вміння перевіряти свої припущення й виносити на обговорення теми, що цікавлять його, у товариство колег. При цьому важлива внутрішня незалежність від інших думок і оцінок, вірність вихідним положенням. Але талант і бажання творчого пошуку мають підкріплюватися працьовитістю за наявності «граничного рівня інтелекту» (коефіцієнт якого дорівнює 120), якнайгармонійнішого поєднання різних видів розуму: концептуального, соціального, естетичного.

Йому не досягти значних успіхів без задоволення від напруженої розумової праці, необхідності постійно вдосконалювати свої творчі здібності. У роботі над собою філософові не можна ігнорувати розвиток нестандартності мислення, завдання збільшення його темпу й різноманітності проявів у нетипових ситуаціях: зосередженості, кмітливості, інсайтності, відповідальності. Філософові не потрібні впливи ззовні для рефлексії, він перебуває в ній постійно [6, с. 7]. У результаті творчої напруги виникають осяяння, приходять розв'язання дуже складних питань. Діяльність філософа у своїй суті творча й інакшою вона бути не може. Цінність пошуку та сенс мети — найважливіші її складники. О. Некрасова є прихильницею позиції, що творчість — це спосіб життя [7, с. 850]. На наш погляд, творчість — атрибутивна характеристика сутнісних сил філософа, яка розширює межі його можливостей. Створюючи нове, він долає застаріле, формуючи основу, оновлену потенцію для подальшого руху думки.

Філософ — людина самодіяльна, він бачить своє призначення в розширенні горизонту активного творчого пошуку. Цими параметрами він фунда-

ментально визначає характер свого способу життя, але, крім творчої стратегії, його стійкість підкріплюється ще цілою низкою професійних показників. М. Бердяєв також не був адептом дорівнювання процесів життя й самої творчості. За його вченням, «творчість» не є «життя», творчість є прорив і зліт, вона піднімається над життям і спрямована за межу, у трансцендентне. Творчість і є рух до трансцендентного. Творчість викликає образ іншого, ніж це «життя»... У світі творчості все цікавіше, значніше, оригінальніше, глибше, ніж у реальному житті, ніж в історії або в думці рефлексій і відображень [8, с. 54]. Без результативних творчих актів філософ, мислитель, учений не відчуває причетності до великих інтелектуальних осяянь, відкриття таємниць невідомого. У такому разі в їхньому способі життя немає задоволення, радості від своєї потреби.

Висновки. Кожна нова епоха висуває дедалі більше вимог до творчої й інтелектуальної конституції філософів. А. Ейнштейн відзначав, що в еру вивільнення атомної енергії необхідні принципово інакші шляхи мислення. Він вважав, що саме філософи покликані зробити основний внесок у розв'язання цього завдання. Явно ця місія філософії має містити методологічний, гносеологічний і антропологічний комплекси інтегративного рівня, де наявна пантокреатика як основа культуротворчості. Задовольнити цей виклик часу вкрай нелегко, схоже, що філософія поки з ним не впоралася через високу явну й таємну заідеологізованість і поринула в чергову кризу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лысенкова В. В. Культурозозидающая сущность философского образа жизни : монографія / В. В. Лысенкова. – Харьков : ХГАК, 2011. – 296 с.
2. Пролеев С. В. Духовность и бытие человека / С. В. Пролеев. – Киев : Наук. думка, 1992. – 112 с.
3. Соловьев В. С. Несколько слов о настоящей задаче философии / В. С. Соловьев // Соч. в 2 т. – М. : Правда, 1989. – Т. 1. – С. 15–18.
4. Мамардашвили М. Как я понимаю философию / М. Мамардашвили. – М. : Издат. группа «Прогресс», «Культура», 1992. – 415 с.
5. Батищев Г. С. Введение в диалектику творчества / Г. С. Батищев. – СПб. : РХГИ, 1997. – 464 с.
6. Шаповалова Л. В. Рефлексивный художник. Проблемы рефлексии в музыкальном творчестве / Л. В. Шаповалова. – Харьков : Скорпион, 2007. – 292 с.
7. Философия : энциклопед. слов. / под ред. А. А. Ивина. – М. : Гардарики, 2004. – 1072 с.
8. Бердяев Н. Самопознание : опыт философской биографии / Н. Бердяев. – М. : Книга, 1991. – 445 с.

К ВОПРОСУ ИМПЕРАТИВНОСТИ ФИЛОСОФСКОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Лысенкова В. В.

Философский образ жизни как система стратегий самоорганизации жизнедеятельности мыслителя во многом регулируется императивами, которые объединяют в себе внутренние повеления философа и социальные характеристики философской деятельности. К числу важнейших императивов можно отнести, как показывают исследования, познание во имя усовершенствования мира, общества, человека и преданность истине; стремление к мудрости; творческую сущность философского труда.

Ключевые слова: императив, нормы, ценности, философский образ жизни.

TO THE QUESTION OF IMPERATIVENESS OF PHILOSOPHICAL WAY OF LIFE

Lysenkova V. V.

Philosophic mode of life as a system of strategies of thinker's life self-organization, is mainly regulated by imperatives, which unite philosopher's internal judgments and social characteristics of philosophy activity. To the most important imperatives can be referred cognition in the name of improvement of world, society, human-being and devotion to the truth, as researches show; aspiration for wisdom; creative essence of philosopher's work.

Key words: imperative, norms, values, philosophical mode of life.

УДК 340.12

В. С. Бліхар, доктор філософських наук, доцент

ФІЛОСОФІЯ ВПЛИВУ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ НА ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті здійснено філософсько-правовий аналіз проблеми реалізації міжнародних стандартів державотворення в умовах формування національної політики в Україні. Обґрунтовано, що у правовій площині ставлення кожної країни до міжнародних норм формується залежно від її сприйняття прав людини та тієї ролі, яку виконує у їх дотриманні чи держава, чи різноманітні міжнародні організації.